

Maria JÓZEFOWICZ

Poznań

Program i działalność CasaPound Italia a model antypartii Ryszarda Herbuta

Streszczenie: CasaPound Italia, której program i model organizacyjny są przedmiotem analizy, jest jednym z największych skrajnie prawicowych ugrupowań społeczno-politycznych działających obecnie we Włoszech. Celem artykułu jest prezentacja programu, struktury organizacyjnej oraz zasad działania CasaPound w aspekcie modelu antypartii sformułowanego przez Ryszarda Herbuta. Teoretycznym tłem dla przedstawienia modelu antypartii są wyniki badań dotyczące konceptualizacji pojęcia antypartyjności i antypartyjnych nastawień. Analiza przeprowadzanych kampanii, propagowanych wartości, wysuwanych haseł oraz sposobów podejmowania wyzwań przez CasaPound Italia prowadzi do odpowiedzi na pytanie czy można posłużyć się modelem Herbuta do deskrypcji i usystematyzowania profilu organizacji.

Słowa kluczowe: Włochy, skrajna prawica, model antypartii, CasaPound Italia, antypartia

---

Wstęp

Deficyt zaufania do władzy staje się wraz z pogłębiającym się kryzysem ekonomicznym ogólnoeuropejską tendencją i uwidacznia się w szczególności w krajach Europy Południowej. Obserwuje się tam narastanie niezadowolenia z prowadzonej polityki jako całości działalności państwa. Na tym tle zarysowują się wyraźnie antypartyjne nastroje. Taka sytuacja społeczno-polityczna sprzyja powstawaniu i sukcesom radykalnych ugrupowań, proponujących proste odpowiedzi na bieżące problemy. Nierzadko słychać alarmujące głosy badaczy i publicystów, akcentujące powiązanie kryzysu ekonomicznego z rosnącą popularnością prawicowo-populistycznych programów i ostrzegające przed wzrostem nacjonalizmów oraz skrajnie prawicowych ideologii.

We Włoszech radykalnie prawicowe ugrupowania stanowią stały element politycznego krajobrazu, potwierdzając tezę Cas Mudde'a o *patologicznej normalności*, przejawiającej się w trwałej radykalizacji wartości, postaw i poglądów (Mudde, 2008, s. 11). CasaPound Italia, której program i model organizacyjny są przedmiotem analizy, jest jednym z największych skrajnie prawicowych ugrupowań społeczno-politycznych działających obecnie na Półwyspie Apenińskim. Początkowo rozwijało się bardzo dynamicznie i miało ambicję stworzenia szerszej koalicji (sieci) ruchów w ramach jednej organizacji. Tradycyjna, statyczna formuła partii politycznej okazała się niewystarczająca dla nowego ugrupowania o szerokich horyzontach intelektualnych i planach rozwojowych. Dlatego CasaPound zaczęła wykształcać swój własny, charakterystyczny model organizacyjny.

Ugrupowanie aktywizuje się zwłaszcza przed wyborami, a jego członkowie są twórcami wielu głośnych akcji społecznych. Zaraz po ukonstytuowaniu w 2003 roku była to

organizacja zajmująca miejsce na marginesie polityki, lecz z czasem, także pod wpływem zmieniającej się sytuacji we Włoszech, zaczęła stopniowo zyskiwać znaczenie i legitymizację zarówno wśród wyborców, jak i partii politycznych. Jako ugrupowanie radykalnie prawicowe potrafiła wykorzystywać sytuacje braku stabilizacji i niepewności, odpowiadając na panujące wśród społeczeństwa lęk i potrzebę poczucia bezpieczeństwa (Jankiewicz, 2007, s. 217–218). Dodatkowo częste zmiany rządów, problemy z utworzeniem gabinetu po lutowych wyborach parlamentarnych, regres gospodarczy oraz nieudolne próby wprowadzania reform powodowały i powodują, iż głos członków ugrupowania staje się coraz bardziej słyszalny. CasaPound szukała szerszego poparcia i zwiększenia popularności dzięki koalicji z Ruchem Społecznym – Trójkolorowy Płomień (*Movimento Sociale – Fiamma Tricolore*, MS-FT) oraz wspierając listę popularnego ówczesnie działacza skrajnej prawicy Francesco Storace. Jednak już w wyborach parlamentarnych w 2006 roku nazwisko lidera CasaPound Gianluca Iannone znalazło się na liście Fiamma Tricolore, a w 2008 roku w kolejnych wyborach ugrupowanie przedstawiło własną listę kandydatów.

Ze względu na specyfikę działalności CasaPound status ugrupowania nie jest precyzyjnie zdefiniowany w literaturze przedmiotu. Organizacja określana jest mianem centrum społeczne/socjalne (*centro sociale*), które odpowiada modelowi organizacji i zasadom funkcjonowania tak zwanych squatów. Tradycyjnie jednak powiązane są one z ruchami czy organizacjami o charakterze radykalnie lewicowym, skupiającym ludzi o poglądach anarchistycznych (Mudu, 2004, s. 919–920). W przypadku CasaPound mamy zatem do czynienia z połączeniem lewicowych metod działania i struktur organizacyjnych z radykalnie prawicowymi ideami.

Celem artykułu jest prezentacja programu, struktury organizacyjnej oraz zasad działania CasaPound w aspekcie modelu antypartii sformułowanego przez Ryszarda Herbuta. Teoretycznym tłem dla przedstawienia modelu antypartii są wyniki badań dotyczące konceptualizacji pojęcia antypartyjności i antypartyjnych nastawień. Zagadnienia antypartyjności i antypartyjnych sentymentów opracowane zostały przez zespół badaczy, w skład którego wchodził: Jose Ramon Montero, Richard Gunther i Mariano Torcal (Torcal, Gunther, Montero, 2001). Przedstawiali oni zróżnicowane sposoby pomiarów analizowanych nastrojów w związku z przeprowadzaniem badań na różnych poziomach i w odmiennych krajach. Wielu badaczy podkreśla związek antypartyjnego nastawienia obywateli z ogólnym spadkiem zaufania do instytucji przedstawicielskich we współczesnej demokracji. Ten z kolei proces jest skutkiem dokonującej się zmiany kulturowej, wynikającej z napięć zachodzących pomiędzy elitami politycznymi a społeczeństwem. W konsekwencji tych zjawisk w wielu krajach wzrastało i wciąż wzrasta znaczenie partii populistycznych (o czym piszą między innymi A. Schedler czy C. Mudde) (Schedler, 1996, s. 291–312; Mudde, 1996, s. 265–276) lub też odrzuca się główne partie polityczne operujące na scenie politycznej¹. Wiąże się to z narastaniem niezadowolenia przerażającego się czasem w postawy i nastroje antysystemowe oraz występowaniem przeciw porządkowi demokratycznemu i demokratycznym regułom.

---

¹ Szerzej zobacz: P. Taggart (1994), *Riding the Wave: New Populist Parties in Western Europe*, Paper presented at the Joint Sessions of the European Consortium for Political Research, Madrid.

Model antypartii na tle antypartyjnych nastrojów

Wśród badaczy nie ma wątpliwości co do zasadniczej roli spełnianej przez partie polityczne w systemie demokratycznym. Z drugiej jednak strony, jak zauważa Hans Daalder, w większości demokratycznych państw opinia publiczna jest bardzo krytyczna i nieufna w stosunku do partii politycznych (Daalder, 1992, s. 284–285). Thomas Poguntke podkreślał, iż „partie są postrzegane jako nadmiernie zainteresowane sobą, wiecznie skłócone zamiast jako dążące do uzyskania wspólnego dobra, niezdolne do opracowania spójnej polityki i skłonne do korupcji” (Poguntke, Scarrow, 1996, s. 319–344). Stąd też wysuwane są liczne teorie mówiące o upadku partii, ich rozpadzie i całkowitej utracie znaczenia. Tezy dotyczące kryzysu partii rozpatrywane są w dwóch ujęciach: strukturalno-organizacyjnym i funkcjonalnym (Herbut, 2002, s. 199). W pierwszym przypadku analizuje się problem partii politycznej pod kątem kryzysu instytucji, zwraca się uwagę między innymi na mniejszą liczbę członków oraz niższy poziom identyfikacji partyjnej. Jak podkreśla jednak Herbut dotyczy to zwłaszcza modelu partii masowej. W kwestii drugiego ujęcia toczą się wśród badaczy spory czy rzeczywiście można mówić o kryzysie partii w zakresie funkcjonalnym, czy są to jedynie nieuchronne zmiany. W ostatnich latach powstaje wiele mniej lub bardziej formalnych ruchów o charakterze społecznym lub też społeczno-politycznym, z którymi w większym stopniu identyfikują się wyborcy i które spełniają dotychczasową rolę tradycyjnych partii. Herbut przyznaje jednak, iż „partie wciąż pozostają dominującym podmiotem na rynku wyborczym i trudno byłoby dostarczyć przekonujących argumentów na poparcie przeciwnej tezy. Realnym zagrożeniem ich wyłączności w procesie strukturyzacji opinii elektoratu stałoby się pojawienie alternatywnych niepartyjnych organizacji, dysponujących znacznym potencjałem w tym zakresie” (Herbut, 2002, s. 204–205). Wspomniane alternatywne ugrupowania rodzą się często z poczucia niezadowolenia z dotychczas sprawowanej władzy i z przeświadczenia o istnieniu potencjalnego zagrożenia. Jak pokazuje choćby przykład Italii, wiele z nich jest wyborczo słabych, ale dbających o swój wizerunek i przede wszystkim dobrze słyszalnych oraz promowanych w mediach. Analizując działalność partii politycznych i nastawienia do nich wyborców, Herbut zauważa, iż mamy do czynienia raczej ze zniechęceniem niż kryzysem partii.

Definicje antypartyjnych postaw

Zdefiniowanie pojęcia antypartyjnych postaw jest złożonym zadaniem. Badania na ten temat prezentowali między innymi Hans Daalder, Thomas Poguntke, Susan Scarrow oraz Gerrit Voerman i Paul Lucardie (Daalder, 1992; Poguntke, Scarrow, 1996; Voerman, Lucardie, 1992). Ci ostatni zaproponowali podział (rozwijany później przez Mudde’a), który zawiera w sobie główne elementy analizowanego zjawiska. I tak wyróżnili oni ekstremistyczne i populistyczne nastawienia antypartyjne. Te pierwsze zakładają odrzucenie zasadności istnienia partii na poziomie instytucjonalnym, drugie z kolei koncentrują się wokół krytyki złego funkcjonowania partii i sprowadzają się do ich selektywnego wykluczenia (Mudde, 1996, s. 267).

Z drugiej strony J. Montero, R. Gunther i M. Torcal wskazują w swoich badaniach na inny podział. Badacze zaproponowali wyodrębnienie dwóch typów antypartyjnych nastrojów, różniących się między sobą przyczynami występowania oraz behawioralnymi konsekwencjami. Są to: reaktywna antypartyjność (*reactive antipartyism*) i kulturowa antypartyjność (*cultural antipartyism*) (Torcal, Gunther, Montero, 2001, s. 5).

Pierwszy typ poglądów odnosi się do postawy przyjmowanej przez obywateli w postaci niezadowolenia z działalności elit oraz instytucji. Rodzi się w wyniku zderzenia przedwyborczych obietnic i retoryki oraz powyborczej rzeczywistości niosącej rozczarowania. Reaktywna antypartyjność jest silnie powiązana z aktualną sytuacją na scenie politycznej i stanowi miernik poparcia lub jego braku dla rządzącej partii. Ten rodzaj społecznych sentymentów nie łączy się zatem z poziomem informacji politycznej obywateli czy pierwotną socjalizacją i charakteryzuje go stosunkowo znaczna zmienność w czasie. Badacze zwracają uwagę w tym miejscu na pojęcie *overpromising*, zakładające rozbudzenie nadziei i wielkich oczekiwań z jednej strony oraz niemożność ich spełnienia w praktyce z drugiej (Torcal, Gunther, Montero, 2001, s. 42).

Drugi typ nastawienia (*cultural antipartyism*) pozwala rozpatrywać antypartyjność w szerszym kontekście i wiąże ją z tradycją, kluczowymi wartościami i kulturą polityczną poszczególnych krajów. Jest stosunkowo niezmienny w czasie, o stałej intensywności i tej samej celowości oraz niezależny od bieżących, krótkookresowych zmian w polityce danych państw. Czynnikiem wpływającym na przyjęcie takiej orientacji przez określone społeczeństwo są między innymi: długotrwałe doświadczenie dyktatury i pseudodemokratycznego ustroju, brak ciągłości społeczno-politycznej, w tym polityczne turbulencje, przeprowadzanie wyborów bez uwzględniania demokratycznych reguł oraz negatywna socjalizacja. Przyjmowanie takiej postawy jest traktowane jako rezultat historycznego doświadczenia, logiczna odpowiedź na szereg zdarzeń z przeszłości i przejawia się w postaci braku zaufania do polityki, w szczególności do partii politycznych (Torcal, Gunther, Montero, 2001, s. 6).

Koncepcja antypartyjnych nastawień dotyczy nastrojów obecnych zarówno wśród wyborców, jak i elit politycznych. Te ostatnie mogą traktować je w sposób w pełni instrumentalny jako rodzaj propagandy skierowanej przeciw istniejącym, ustabilizowanym partiom politycznym. Mogą także posłużyć jako skuteczny element walki politycznej, pozwalając na zdobycie zwolenników i wyborców. Zdarza się też, iż antypartyjne deklaracje pozostają wyartykułowane jedynie na poziomie werbalnym i sprowadzają się do kwestii nazewnictwa, w rzeczywistości natomiast ugrupowania głoszące takie przekonania pozostają partią polityczną w tradycyjnym ujęciu. Wykorzystujący antypartyjne nastawienia odwołują się do tej części społeczeństwa, która jest niezadowolona i występuje przeciw działalności ugruntowanych na danym terenie partii politycznych. Przytaczając słowa włoskich badaczy P. Ignaziego i L. Bardiego Herbut podkreśla, iż „[...] ten rodzaj antypartyjności charakteryzuje się niechęcią do istniejących partii politycznych, i zarówno na poziomie elit, jak i masowym obserwujemy zjawisko instrumentalnego (wybiórczego) odrzucenia partii politycznych. W ustabilizowanych demokracjach ten rodzaj nastawień zdecydowanie dominuje” (Herbut, 2002, s. 209).

Model antypartii

Herbut systematyzując pojęcie modelu antypartii, wskazuje na jego główne założenia:

- 1) podkreślanie przez partie społecznego (publicznego) charakteru swojej działalności, reprezentowanie grup społecznych zapomnianych i pomijanych przez władze;
- 2) preferowanie mało sformalizowanej struktury – pod względem organizacyjnym zmierzanie w kierunku sposobów działania ruchu społecznego, wywieranie nacisku na bezpośredni, aktywny udział członków i zwolenników;
- 3) podnoszenie kwestii spoza głównego nurtu rywalizacji ustabilizowanych partii politycznych; odmienny typ apelu wyborczego, podkreślanie znaczenia wartości, a nie materialnych interesów poszczególnych grup;
- 4) opieranie się na niestandardowych (niekonwencjonalnych) formach uprawiania polityki, *wychodzenie*, zbliżanie się do obywatela, organizowanie marszów czy wieców ulicznych (Herbut, 2002, s. 210–211).

Opisując ideę modelu antypartii Ryszard Herbut miał wątpliwości czy możemy mieć do czynienia w jej przypadku z alternatywą dla tradycyjnie pojmowanej partii politycznej. Przez kolejnych dziesięć lat, które upłynęły od momentu publikacji badań przeprowadzonych przez uczonego na europejskiej scenie politycznej nastąpiło wiele zmian. Obserwuje się stosunkowo dużą liczbę rosnących w siłę nowych ugrupowań oraz ruchów protestów, które coraz silniej oddziałują na współczesne społeczeństwa i odpowiadają ich obecnym, konkretnym potrzebom. Zwiększa się także corocznie liczba przeprowadzanych badań odnoszących się do problemu z jednej strony antypatryjnych nastrojów, a z drugiej do pojawiających się w związku z tym nowych zjawisk i nowych aktorów politycznych.

Herbut oraz Mudde podkreślają, iż modelem antypartii posługują się przede wszystkim ugrupowania skrajnej prawicy. Próbuje one wykorzystywać antypartyjne nastroje w społeczeństwie, ale wciąż nie odnoszą spektakularnych sukcesów i walczą o uzyskanie znaczenia na scenie politycznej. Dotyczy to zwłaszcza wymiernych rezultatów w postaci poparcia wyborczego. W ostatnim czasie pojawiają się ugrupowania, które zdają się temu zaprzeczać, jak choćby populistyczny Ruch Pięciu Gwiazd we Włoszech (Movimento Cinque Stelle, M5S), który w wyborach do parlamentu w lutym 2013 roku zdobył około 25% głosów². Kolejne wybory pokażą czy był to jedynie przypadek, czy rzeczywiście tego rodzaju nowe ugrupowania mają szanse na zaistnienie na scenie politycznej.

Założenia programowe CasaPound Italia

CasaPound powstało jako stowarzyszenie kulturalne, centrum społeczne/socjalne (*centro sociale*), wzorując się na formule organizacyjnej ruchów o charakterze lewicowym i przejmując wiele z podejmowanych przez te kręgi tematów. Członkowie CasaPound nie ukrywają, że jedną z ich głównych inspiracji jest ideologia faszystowska. Nazwa organizacji wywodzi się od nazwiska amerykańskiego poety Ezra Pound, popierającego fa-

² Wyniki wyborcze dostępne na stronie włoskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych: <http://elezioni.interno.it/camera/scrutini/20130224/C000000000.htm>, 10.10.2013.

szym Mussoliniego oraz idee Włoskiej Republiki Socjalnej. CasaPound inspirowane jest jego literackimi utworami, w tym zwłaszcza *Cantos XLV*, sprzeciwiającymi się wyzyskowi. Interesujące jest połączenie formy organizacji kojarzonej ze skrajną lewicą i radykalnie pravicowej ideologii. Ruch o początkowo niewielkim zasięgu i sile działania stopniowo przekształcił się w ogólnonarodową sieć drobnych, ale powiązanych ze sobą ugrupowań. Z czasem stał się, zwłaszcza dla młodych ludzi, symbolem walki o podstawowe prawa i o tradycyjne ideały w dzisiejszym świecie, w szczególności wobec trudnej sytuacji społeczno-gospodarczej. W ten sposób zyskał we Włoszech status symbolu współczesnych ruchów o charakterze skrajnie pravicowym.

Oficjalnie za początek istnienia organizacji przyjmuje się zajęcie 27 grudnia 2003 roku opuszczonej posiadłości w Rzymie należącej do Regionu Lazio, w multietnicznej dzielnicy Esquilino. Wymownym symbolem CasaPound jest żółw przedstawiany na czarnym tle, w okręgu z kolorami włoskiej flagi. Żółw, zwierzę, które zawsze ma przy sobie swój dom i schronienie, automatycznie przywołuje jedną z głównych idei, o jaką walczą członkowie CasaPound – prawo do posiadania mieszkania. Motyw zwróconych do środka strzał umieszczonych na skorupie oznacza z kolei ukierunkowanie na wspólną pracę dla społeczeństwa.

Jedność narodu

Ugrupowanie w swoim programie nawołuje do tworzenia jednego narodu, przejawiającego się w jedności moralnej, ekonomicznej i politycznej. „Państwo, którego pragniemy to państwo etyczne, organiczne, obywatelskie, przewodnik i duchowe odniesienie dla wspólnoty narodowej. Państwo, które na nowo staje się rzeczywistością duchową i moralną. Jego podstawowym zadaniem jest potwierdzenie oraz odzyskanie suwerenności i autonomii zagrożonej przez silne centra władzy o charakterze prywatnym i międzynarodowym”³. Główny wróg w oczach członków CasaPound to ten, który własne interesy przedkłada nad podstawową wartość, jakim jest dobro wspólnoty. Występują przeciw wszelkim oligarchicznym ideom państwa i przeciw indywidualistycznym pryncypiom. Popierają inicjatywy, które mają na celu działanie na rzecz dobra narodu włoskiego, rozwoju jego piękna i społecznej godności. Wykształcenie silnego państwa narodowego, zgodnie z hasłami głoszonymi przez CasaPound, stanowi potwierdzenie znaczenia silnego obywatelstwa. Biorąc pod uwagę heroiczną przeszłość Italii i jej historyczną misję, ma być ona przewodnikiem duchowym Europy, czuwającym nad zachowaniem pokoju.

Przeciw globalizacji i za aktywnym obywatelstwem

CasaPound występuje przeciw natarczywej homogenizacji, sprzeciwia się ujednolicaniu na skalę światową postaw, potrzeb i zachowań. Według członków organizacji dziś zwraca się uwagę jedynie na skuteczność metod, a nie na jakość i znaczenie osiągniętych

---

³ Na podstawie programu politycznego CasaPound Italia, <http://www.casapounditalia.org/>, 10.10.2013.

wyników. Jednym z podstawowych zarzutów stawianych wobec współcześnie prowadzonej polityki jest oskarżenie o budowanie systemu, który zabija jednostkę i nie pozwala na jej swobodny rozwój. Nieokiełznany indywidualizm, jak nazywają go działacze CasaPound, to skupianie się na realizacji wyłącznie prywatnych interesów i niebranie pod uwagę możliwości stworzenia zbiorowej formy życia, wspólnot, w ramach których poszczególni jej członkowie realizują siebie i własne potrzeby (Bauman, 2006).

CasaPound propaguje idee aktywnego obywatelstwa, przejawiającego się w postaci zaangażowanej partycypacji w życiu publicznym własnego kraju. W szerszym kontekście ma to na celu zwiększenie podmiotowości poszczególnych jednostek i ich autodeterminacji. Członkowie CasaPound zwracają uwagę na potrzebę zbliżenia instytucji państwa do zwykłego obywatela. W skali globalnej opowiadają się zdecydowanie za silniejszą pozycją Italii w Europie i na świecie. Wina za odczłowieczenie procesów społecznych obarczają system finansowy i korporacje multinarodowe. W konsekwencji poddana globalizacji sfera kultury ulega upadkowi i jej korzenie zostają zniszczone (Di Tullio, 2010, s. 118). Ponadto CasaPound staje w obronie dóbr naturalnych i protestuje wielokrotnie przeciw zanieczyszczaniu środowiska, powodowanego głównie przez prowadzoną politykę ekonomiczną zorientowaną na zys pojedynczych osób.

Jako rozwiązanie współczesnych problemów CasaPound postuluje centralizm państwa, publiczną kontrolę nad systemem bankowym i utworzenie Etycznego Banku Narodowego w walce przeciw wyzyskowi. Zwraca szczególną uwagę na ochronę rynków narodowych przed nierówną konkurencją pochodzącą zwłaszcza z państw najuboższych. Członkowie organizacji chcieliby stworzenia polityki autarkicznej w ramach Unii Europejskiej i w tym celu niezwykle istotne jest wzmocnienie produkcji narodowej. Nie wypowiadają się jednoznacznie w programie w sprawie samego członkostwa w Unii Europejskiej, nie podnoszą także kwestii przynależności do strefy euro. Wspominają jedynie o konieczności stworzenia silnej Europy oraz redefinicji dotychczasowych postanowień i poszukiwania nowych rozwiązań.

Imigracja

Coraz bardziej niekontrolowany napływ imigrantów stanowi we Włoszech poważny problem, dostrzegany zwłaszcza na rynku pracy. Wielokrotnie głównie młodzi ludzie pracują bez pozwolenia i podejmują się zajęć, które nie podlegają rejestracji (tzw. praca na czarno), wprowadzając tym samym nierówną konkurencję. Bardzo częste są przypadki wykorzystywania imigrantów, co w konsekwencji prowadzi do postrzegania ich jako nowych niewolników w globalnym społeczeństwie.

Członkowie CasaPound odrzucają społeczeństwo wielorasowe z trzech punktów widzenia:

- 1) na płaszczyźnie politycznej intensyfikacja procesu imigracji oznacza klęskę misji państw narodowych pod względem ochrony własnych obywateli;
- 2) z kulturowego punktu widzenia rozpowszechnianie się modelu społeczeństwa wielorasowego, związanego z procesem globalizacji, jest jednoznaczne z zacieraniem się różnic kulturowych i unicestwianiem elementów kultury, które stanowią o tożsamości poszczególnych zbiorowości;

3) pod względem społecznym z kolei, według działaczy CasaPound, model wielorasowości prowadzi do zmniejszenia praw i ogólnej ochrony wszystkich jednostek w ramach danej wspólnoty.

Stanowisko CasaPound w kwestii równości rasowej nie jest jednolite, a czasem wręcz, słuchając i czytając opinie poszczególnych członków, można zauważyć wiele niekonsekwencji i sprzeczności. Przedstawiciele ugrupowania podkreślają, iż wszyscy ludzie równi są wobec prawa, ale pierwszeństwo przysługuje obywatelom włoskim. To Włosi w pierwszej kolejności mają mieć zagwarantowane prawa i przywileje, później natomiast brani są pod uwagę pozostali członkowie społeczeństwa. Jako wyjaśnienie takiego stanowiska działacze CasaPound podają potrzebę ustalenia priorytetów, co wprowadza porządek w wielorasowym świecie. Rozwiązaniem może być zwracanie szczególnej uwagi na zarządzanie procesami migracyjnymi oraz podejmowanie współpracy z państwami pozaeuropejskimi tak, aby działać na rzecz ich rozwoju. CasaPound domaga się także zwiększenia restrykcji wjazdu do Italii dla imigrantów. Slogany głoszą, iż pierwszeństwo przysługuje obywatelom włoskim, ale jak utrzymują członkowie organizacji, wyrażenie to nie oznacza bynajmniej wyższości rasy. CasaPound dystansuje się od „zamknięcia”, jakie prezentuje radykalna prawica we Włoszech. Nie identyfikuje się z przedstawicielami innych ugrupowań skrajnie prawicowych, takich jak Forza Nuova, występując przeciw ich katolickiemu integralizmowi i rasistowskim poglądom.

Koncepcje zajmowania zabudowań: ONC i OSA

W zakresie struktury organizacyjnej CasaPound na czele ze swoim liderem Gianluca Iannone wypracowała koncepcję *Occupazioni Non Conformi* (ONC) i *Occupazioni a Scopo Abitativo* (OSA). *Occupazioni Non Conformi* oznaczają okupację niekonformistyczną, polegającą na zajmowaniu opuszczonych budynków w celu organizacji koncertów, festiwali muzycznych, prezentacji publikacji oraz poezji. W założeniu mają to być centra kulturalno-polityczne, miejsca spotkań oraz dyskusji, stanowiące nową formę politycznego działania. Druga z koncepcji, czyli *Occupazioni a Scopo Abitativo* – okupacja w celach mieszkalnych sprowadza się do przejmowania nieużytkowanych budynków w celu udostępnienia mieszkania rodzinom bez domów. Impulsem do narodzin tej inicjatywy była potrzeba stworzenia konkretnej odpowiedzi na problemy mieszkaniowe w Rzymie. W konsekwencji wypracowana została koncepcja *Mutuo sociale*, nawiązująca do programów mieszkaniowych propagowanych w ramach Włoskiej Republiki Socjalnej pod rządami Benito Mussoliniego oraz idei opisywanych przez Ezra Pounda.

Kredyt Społeczny (II *Mutuo Sociale*)

Mutuo Sociale to nazwa kampanii społeczno-politycznej prowadzonej przez CasaPound na rzecz prawa do własności mieszkania. Zgodnie z hasłami głoszonymi przez członków organizacji, prawo do posiadania własnego miejsca zamieszkania jest prawem podstawowym. Głównym celem przedsięwzięcia jest doprowadzenie do stanu, w którym

każda rodzina ma prawo do własności mieszkania, w którym żyje⁴. Kampania narodziła się jako akt sprzeciwu wobec wysokich stawek wynajmu mieszkań w Rzymie i w innych dużych miastach Italii oraz jako bunt przeciw działalności banków, kredytom i spekulacjom prowadzonym w branży budowlanej.

W odróżnieniu od tego co głosi lewica CasaPound nie domaga się prawa do użytkowania domów czy mieszkań na koszt społeczeństwa, ale walczy o możliwość odkupienia lokali przez mieszkańców⁵. W szerszym wymiarze ma być to działanie na rzecz edukacji i rozwijania odpowiedzialności w społeczeństwie. Ugrupowanie zbiera podpisy pod wnioskiem w sprawie uchwalenia ustawy dotyczącej *Kredytu Społecznego*. Inspiracją dla stworzenia kampanii w sprawie ustanowienia prawa do własności domów jest Manifest z Werony z 1943 roku, zaprezentowany przez Partito Repubblicano Fascista (Faszystowską Partię Republikańską) (Di Nunzio, Toscano, 2001, s. 56).

Rodzina

Odwołanie do tradycyjnych wartości jako bazy dla wykształcenia dobrze prosperującego społeczeństwa to motyw często przywoływany przez działaczy CasaPound. W ich wizji państwa centralną rolę spełnia rodzina i stąd też wysuwają hasła prawa do macierzyństwa i prawa do życia. Aby wypromować powrót do tych tradycyjnych wartości CasaPound zorganizowała kampanię *Czas, aby zostać matką (Tempo di essere madre)*⁶, w której podkreśla się i walczy o prawo do prokreacji i do sprawowania opieki nad dziećmi.

Zerwanie związku z klasycznym parlamentaryzmem

Bojownicy CasaPound szukając nowych metod i modeli w polityce wypracowali koncepcję Skrajnego Wysokiego Centrum (l'Estremo Centro Alto). Poprzez oksymoroniczne wyrażenie starają się wskazać na nową jakość na włoskiej scenie społeczno-politycznej i przedstawić ich antidotum na problemy współczesnej polityki. Dystansują się od interpretacji faszyzmu dokonywanych przez włoską skrajną prawicę i spoglądają na przeszłość abstrahując od podziałów lewica-prawica. Przedstawiciele CasaPound utrzymują, iż skoro dzisiejszy świat zmienia się w bardzo szybkim tempie, jest kompleksowy i pełen różnorodności, patrzenie na niego przez pryzmat prawica-lewica jest przestarzałe i nie przystoi do współczesnych warunków. Proponują zerwanie z nieaktualnym postrzeganiem świata oraz polityki i wprowadzają nową ideę Skrajnego Wysokiego Centrum. Tłumaczą na czym polega ich nowatorska koncepcja, wyjaśniając po kolei znaczenie poszczególnych słów:

— *Estremo* (skrajny) – wyraża radykalizację działania i politycznej ekspresji;

⁴ Program kampanii można odnaleźć na stronie: www.mutuosociale.org, 12.10.2013.

⁵ Na podstawie programu politycznego CasaPound Italia, <http://www.casapounditalia.org/>, 10.10.2013, s. 10.

⁶ Program kampanii można odnaleźć na stronie: <http://www.tempodiesseremadri.org/>, 12.10.2013.

- *Centro* (centrum) – podkreśla znaczenie koncepcji centrum w wymiarze kulturowym, społecznym, politycznym i egzystencjalnym. Centralne umiejscowienie jednostki ma służyć jej silnej identyfikacji oraz odnalezieniu równowagi i harmonii ze światem;
- *Alto* (wysoki) – przedstawia ideę pionu, czyli przewyższania politycznej i kulturowej przeciętności (mierności), która charakteryzuje włoską scenę polityczną. CasaPound dąży do „odnalezienia wysokiego wymiaru polityki”⁷.

Za pomocą koncepcji Skrajnego Wysokiego Centrum CasaPound usiłuje zerwać związki z prawicą parlamentarną i pozaparlamentarną. Według członków organizacji, proces taki jest nieunikniony, gdyż CasaPound czerpie z wielu ideologii i działa w szerszym społeczno-politycznym kontekście (Di Nunzio, Toscano, 2001, s. 97). Tym samym prezentuje się na Półwyspie Apenińskim jako nowa siła, inna od wszystkich, proponująca nowoczesny model uprawiania polityki. Przedstawiciele CasaPound mówią o metapolityce i śmierci partiokracji oraz dawnych sposobów funkcjonowania przestrzeni publicznej. Współczesny świat stawia nowe wyzwania i w związku z tym trzeba zmiany myślenia i wypracowania odmiennych modeli (Di Nunzio, Toscano, 2001, s. 100).

Nowe techniki komunikacyjne

CasaPound posługuje się na szeroką skalę współczesnymi kanałami komunikacyjnymi, w tym przede wszystkim Internetem. Umiejętne używanie nowych technologii do propagowania własnych idei czyni z organizacji coraz ważniejszy punkt odniesienia na polityczno-społecznej mapie Włoch. Bojownicy CasaPound zwracają uwagę na potrzebę (konieczność) i możliwość autokomunikacji, czyli autogenerowania informacji i autoselekcjonowania jej zawartości. W ten sposób tworzy się personalny system komunikowania masowego, objawiającego się między innymi w takich formach jak blog, strony internetowe, materiały z zawartościami audio i wideo oraz portale społecznościowe. Docieranie do wielu odbiorców za pomocą tak zwanego *mass self-communication* (Castells, 2009) zwiększa skuteczność i siłę przekazu. CasaPound zajmuje się konstruowaniem sieci i kreowaniem wirtualnych przestrzeni społecznych, gdzie istnieje możliwość dyskusowania problemów i komentowania bieżących informacji. Dzięki wykorzystywaniu komunikowania *person-to-person* stwarza się poczucie większej intymności i jednocześnie sprawczości poszczególnych jednostek, *przybliżając* politykę do człowieka podąża się w stronę wyrównywania szans.

Wymiernym znakiem posługiwania się przez CasaPound nowymi technikami komunikacyjnymi jest założenie i rozwijanie, nie tylko wewnątrz Italii, ale także na skalę ogólnoeuropejską, stacji radiowej online – *Radio Bandiera Nera* (Radio Czarna Flaga) z siedzibami w różnych włoskich, a także niektórych europejskich miastach. Ponadto silnie rozwija się stworzone w 2006 roku forum *Vivamafarka*, na którym codziennie wielu zwolenników ruchu komentuje najnowsze wydarzenia. CasaPound przeprowadza także

---

⁷ Na podstawie programu politycznego CasaPound Italia, <http://www.casapounditalia.org/>, 10.10.2013.

głośne kampanie medialne (*squadrisimo mediatico*) promujące ich idee za pomocą tak zwanej wojennej komunikacji (*comunicazione gueriglia*).

CasaPound w aspekcie modelu antypartii

W przypadku działalności CasaPound istnieje problem z jednoznacznym zakwalifikowaniem tego stosunkowo nowego ugrupowania. Nie zostało ono do tej pory zaszeregowane i nie stworzono definicji, objaśniającej i porządkującej rolę spełnianą przez organizację w ramach włoskiej sceny politycznej. Główna siedziba ugrupowania znajduje się w centrum Rzymu, niedaleko kluczowego węzła komunikacyjnego, jakim jest dworzec Termini. Jego położenie ma ukazywać i podkreślać dostępność dla wszystkich i w każdym momencie, łatwość oraz przystępność idei. CasaPound jest symbolem współczesnej włoskiej radykalnej prawicy, obok takich ugrupowań jak Forza Nuova czy La Destra. Członkowie ugrupowania walczą o to by postrzegać ich jako politycznych wojowników, będących blisko zwykłego człowieka. Wciąż jednak, także ze względu na swój militarny charakter (dostrzegalny zwłaszcza w kwestii nomenklatury), starają się budować zamknięty krąg, nieufnie patrząc na politycznych adwersarzy.

Analiza przeprowadzanych kampanii, propagowanych wartości, wysuwanych haseł oraz sposobów podejmowania wyzwań przez ugrupowanie prowadzi do stwierdzenia, iż istnieje wiele podobieństw pomiędzy modelem antypartii opisanym przez Herbuta a działalnością, programem i strukturą organizacyjną CasaPound. Można zatem posłużyć się modelem Herbuta do deskrypcji i usystematyzowania profilu organizacji. Hasła programowe i zasady działania CasaPound wpisują się w cztery główne założenia modelu:

1. Podkreślanie przez partie społecznego (publicznego) charakteru swojej działalności, reprezentowanie grup społecznych zapomnianych i pomijanych przez władze.

CasaPound stara się przyciągnąć odrzucone, zapomniane i pomijane przez państwo oraz główne partie polityczne grupy społeczne, w tym ludzi starszych, mieszkańców peryferii czy też obywateli mających problemy mieszkaniowe. „Liderzy antypartii prezentują więc swoje cele w kontekście walki o interesy niezadowolonego wyborcy” (Herbut, 2002, s. 210). Pod tym względem program ugrupowania stanowi specyficzne połączenie lewicowego podejścia (opieki nad bezbronną i odrzuconą częścią społeczeństwa) z podejmowanymi niejednokrotnie aktami przemocy, czynami na granicy lub poza prawem, zdecydowaną walką oraz żelazną dyscypliną członków (Berizzi, 2012).

Przedstawiciele organizacji wielokrotnie podkreślają, iż ich działania skierowane są zawsze do ludzi. Nie epatują bogactwem i w tym sensie dystansują się wyraźnie od czerpania jakichkolwiek korzyści z uprawianej polityki. Ich siedziba w centrum Rzymu zdecydowanie bardziej przypomina centrum socjalne czy *squat* niż siedzibę partii politycznej.

2. Preferowanie mało sformalizowanej struktury – pod względem organizacyjnym zmierzanie w kierunku sposobów działania ruchu społecznego, wywieranie nacisku na bezpośredni, aktywny udział członków i zwolenników.

W analizowanej organizacji nie obowiązuje sformalizowany system członkostwa i nie istnieje obowiązek płacenia składek. Podział ról wewnątrz ugrupowania jest jasno ukształtowany, ale co ważne nie ma zhierarchizowanej, partyjnej struktury, która ustala wzajemny ciąg zależności. Nacisk kładziony jest głównie na wspólnotowe działania

w celu osiągnięcia zamierzonych celów. Dużą wagę przykładają się do spotkań, możliwości wymiany zdań, dyskusji oraz wspólnego prowadzenia projektów.

Dla członków CasaPound zasadnicze znaczenie ma osobisty kontakt z drugim człowiekiem, zaangażowanie w sprawy, o które się walczy. Wielokrotnie podkreślają oni niezaprzeczalną wartość poczucia jedności w grupie, starając się budować ją poprzez inspirowanie licznych manifestacji czy akcji społecznych. Często wychodzą na ulicę, organizują demonstracje oraz stawiają na podkreślenie punktów wspólnych, nadających znaczenia grupie.

W stylu uprawiania polityki CasaPound nawiązuje i korzysta z form proponowanych przez ruchy społeczne, preferując mniej zinstytucjonalizowane kanały uczestnictwa. Członkowie angażują się między innymi w przeprowadzanie kampanii społeczno-politycznych, aby nagłośnić konkretne problemy, przyciągnąć uwagę mediów i zaproponować własne rozwiązania (przykłady takich kampanii to opisane wcześniej *Czas by zostać matką* czy *Kredyt Społeczny* na rzecz prawa do własnego domu). Ponadto ugrupowanie stara się koncentrować swoje działania i zainteresowania na poziomie lokalnym i tam też wspierać rozwój oraz szukać potencjalnych zwolenników. Punktem odniesienia ma stać się to co bliskie i znane, a głównym wyzwaniem rozwiązywanie problemów zwykłych obywateli.

3. Podnoszenie kwestii spoza głównego nurtu rywalizacji ustabilizowanych partii politycznych; odmienny typ apelu wyborczego, podkreślenie znaczenia wartości, a nie materialnych interesów poszczególnych grup.

Odnosząc się do kolejnego elementu modelu antypartii także w tej kwestii CasaPound wykazuje duże podobieństwa. Ugrupowanie proponuje specyficzny typ apelu wyborczego i stawia na tematy spoza głównego nurtu. W swoich programach opiera się głównie na konkretnych wartościach i tematach. Jednym z takich jest kampania na rzecz prawa do własności mieszkania. Członkowie CasaPound wyraźnie podkreślają, iż prawo do posiadania domu jest prawem podstawowym i powinno zostać zagwarantowane każdemu obywatelowi. Innym tematem tego typu podejmowanym przez organizację jest walka przeciw wyzyskowi wewnątrz włoskiego (także europejskiego) systemu bankowego i w rezultacie wprowadzenie publicznej kontroli nad tym systemem.

Następnym przykładem tematu niemieszczącego się w głównym nurcie parlamentarnej rywalizacji jest wspomniana kampania *Czas by zostać matką*, podkreślająca centralną rolę rodziny w państwie i podejmująca walkę o prawo do życia, prokreacji oraz godnego wychowywania dzieci. Proponując tego rodzaju przedsięwzięcia CasaPound walczy o uznanie i powrót do tradycyjnych wartości.

4. Opieranie się na niestandardowych (niekonwencjonalnych) formach uprawiania polityki, wychodzenie, zbliżanie się do obywatela, organizowanie marszów czy wieców ulicznych (Herbut, 2002, s. 210–211).

W zakresie sposobów komunikowania członkowie organizacji świadomie i umiejętnie korzystają z wszelkich udogodnień proponowanych przez nowe technologie. Posługiwanie się najnowszymi metodami komunikowania zjednuje im przychyłność zwłaszcza najmłodszych obywateli, zaznajomionymi z technicznymi nowinkami. Centralnym punktem i głównym kanałem komunikacyjnym staje się Internet, a wraz z nim znaczenie zyskują blogi, różnorodne strony internetowe czy materiały audio i wideo, a także przybierające na znaczeniu media społecznościowe (*social media*). Praktycznym

przykładem wykorzystania Internetu jest rozwijanie działalności *Radia Bandiera Nera* czy forum *Vivamafarka*. Należy również dodać, iż CasaPound dąży do ukształtowania wspomnianego wcześniej *mass self-communication*, dzięki któremu posiada wpływ na kreowanie swojego wizerunku i kontrolowanie przepływu informacji dotyczących organizacji.

Zgodnie z tym co charakteryzuje model antypartii według Herbuta wewnątrz CasaPound „istotną płaszczyzną aktywności nie jest arena parlamentarno-wyborcza, a bardzo często ulice i place miast” (Herbut, 2002, s. 211). Głównie wynika to z ograniczonych możliwości czynnego uczestniczenia w życiu parlamentarnym, spowodowanego brakiem swoich przedstawicieli we włoskiej izbie niższej. W odpowiedzi na zmęczenie i frustrację, rodzące się z niemocy skutecznej (konstruktywnej) reakcji na bieżące zdarzenia polityczne i społeczne, podejmowanych jest wiele bezpośrednich form działania. Członkowie ugrupowania niejednokrotnie wychodzą na ulicę, angażują się w drobne sprzeczki i dopuszczają nawet aktów przemocy. W ich zachowaniu można odnaleźć wiele militarystycznych akcentów, w tym dbałość o zachowanie dyscypliny. Różnorodne motywy czerpią wprost z faszystowskiej ideologii.

Zakończenie

Wydaje się więc, że program, struktury organizacyjne oraz zasady działania CasaPound są adekwatne do modelu Herbuta. Do rozwoju organizacji przyczyniają się jasno określone cele, oferowanie odpowiedzi na konkretne problemy społeczno-polityczne oraz spójny program, oparty na teoretycznej bazie i ideach Ezry Pound. Solidne podwaliny teoretyczne pozwalają na ukształtowanie kompletnej struktury. Silne medialnie i profesjonalnie przygotowane ugrupowanie, wpisane w konkretny polityczny model daje podstawy do stwierdzenia możliwości jego dalszego rozwoju oraz szansy na społeczny i polityczny sukces. Otwartym pozostaje pytanie w jakim stopniu organizacja instrumentalnie wykorzystuje elementy tego modelu i czerpie z antypartyjnych nastrojów, kierując się polityczną kalkulacją, a na jaką skalę jest to działanie zgodne z przekonaniami jej założycieli i członków. Tam gdzie mamy do czynienia z polityką oraz skomplikowanymi relacjami między interesami a ideami trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytania tego rodzaju.

Jak już akcentowano, Włochy zaliczają się do grupy krajów, w których antypartyjne nastroje odgrywały istotną rolę, były i są obecne, także ze względu na historyczne dziedzictwo. W związku z powyższym tamtejsza scena społeczno-polityczna stanowi podatny grunt dla rozwoju ruchów protestu oraz radykalnych lewicowych i prawicowych ugrupowań. Wśród tych ostatnich, zgodnie z badaniami przeprowadzonymi między innymi przez Cas Mudde'a, nierzadkie są przypadki korzystania z rozwiązań organizacyjnych (formalnych i merytorycznych) modelu antypartii (Mudde, 1996, s. 265–276). Ten ostatni jest swego rodzaju hybrydą różnych rozwiązań proponowanych na politycznym rynku, zawierającą w sobie wiele cech, co zostanie chętnie wykorzystane przez nowe ugrupowania. Zacieranie historycznych różnic pomiędzy prawicą i lewicą, odpowiadające potrzebie chwili wzajemne wybiórcze inkorporowanie haseł wyborczych sprawia, iż podobne modele będą zapewne cieszyły się popularnością w przyszłości. Przykład Republiki Włoskiej ukazuje również, iż coraz większą rolę w procesie promowania radykalnych treści i tworzenia nowych ugrupowań będą spełniały media, a wśród nich głównie Internet.

CasaPound jest jedną z najbarwniejszych inicjatyw społeczno-politycznych we Włoszech, poszukującą alternatywnych form aktywności. Hasła głoszone przez ugrupowanie naznaczone są specyfiką klimatu kultury politycznej kraju i stanowią reakcję na wewnętrzne problemy, z którymi boryka się Italia. CasaPound jako radykalny ruch stanowi katalizator podstawowych lęków, jak również rozczarowań związanych z kartelizacją polityki partyjnej w Italii. Ze względu na dynamiczny charakter funkcjonowania włoskiej sceny politycznej wciąż wiele pytań pozostaje bez odpowiedzi. Po pierwsze w jaką stronę pójdzie dalej CasaPound? Czy zmieni swój dotychczasowy model organizacyjny? Jakie realne efekty może spowodować obecność CasaPound w przestrzeni społeczno-politycznej Rzymu i Włoch? W jaki sposób będzie oddziaływać na dawne struktury partyjne? Czy ma szansę stać się trwałym elementem włoskiego krajobrazu politycznego?

Przez dziesięć lat funkcjonowania na włoskiej scenie politycznej CasaPound wpisała się w klimat nastrojów społecznych i rozpoznała panujące lęki oraz frustracje. Prawidłowa diagnoza społecznych sentymentów oraz zidentyfikowanie stałych antypartyjnych nastawień, ukształtowanych w specyficznym kontekście społeczno-politycznym leżą u podstaw sukcesu ugrupowania. Według badań przeprowadzonych przez Sani oraz Segattiego we Włoszech przez lata współistniały ze sobą silne antypartyjne nastawienie społeczeństwa oraz deklaracje poparcia dla demokratycznego systemu (Sani, Segatti, 2001). Dodatkowo można zaobserwować nachodzenie na siebie dwóch typów antypartyjnych nastawień – kulturowego z reaktywnym (Torcal, Gunther, Montero, 2001, s. 35). CasaPound proponując sposoby działania i kształtowania programu zgodnie z modelem antypartii odpowiada na potrzeby społeczeństwa Półwyspu Apenińskiego. Odwołania do faszystowskiej ideologii, pozytywnie ocenianej w Italii, wzmacnia dodatkowo pozycję organizacji. Jak już wspomniano kulturowe antypartyjne nastawienia rodzą się między innymi z doświadczenia dyktatury, politycznych turbulencji i socjalizacji dokonywanej w ramach reżimów, co zrzęcznie wykorzystuje CasaPound.

Członkowie CasaPound proponują krytyczne spojrzenie na teraźniejszość i przyszłość, będąc świadomymi swojego pochodzenia i odwołując się wprost do ideologii faszyzmu. Organizacja podejmuje próby zmierzenia się z kwestiami społecznymi i politycznymi, niekoniecznie tymi lansowanymi przez pozostałe, relewantne partie. Przez wielu komentatorów włoskiej sceny politycznej ugrupowanie nazywane jest interesującym eksperymentem. Do tej pory większość z jego programowych założeń pozostaje jedynie w sferze planów i ma ograniczone perspektywy wywierania wpływu na politykę państwa. Kolejne wybory i następne realizowane projekty mogą jednak zasadniczo zmienić sytuację. Obserwowany w ostatnich latach spadek frekwencji wyborczej czyni polityczną przyszłość Italii nieprzewidywalną i stawia pytania o jej dalszy los, stwarzając jednocześnie szansę na zaistnienie ugrupowaniom pokroju CasaPound.

Bibliografia

- Bauman Z. (2003), *Vita liquida*, Laterza, Bari.
- Berizzi P., *Fascisti del terzo millennio e la Cosa Nera in cerca d'autore*, Inchiesta „La Repubblica”, 5.06.2012, http://inchieste.repubblica.it/it/repubblica/rep-it/2012/06/05/news/fascisti_e_post-fascisti_del_terzo_millennio-36171750, 10.10.2013.

- Betz H.-G. (2003), *The Growing Threat of the Radical Right*, w: *Right-wing Extremism in the Twenty-first Century*, red. P. H. Merkl, L. Weinberg, Frank Cass Publishers, London, Portland.
- Castells M. (2009), *Comunicazione e potere*, UBI, Milano.
- Daalder H. (1992), *A crisis of party?*, „Scandinavian Political Studies”, vol. 15, nr 4.
- Di Nunzio D., Toscano E. (2001), *Dentro e fuori CasaPound. Capire il fascismo del terzo millennio*, Armando Editore, Roma.
- Di Tullio D. (2010), *Nessun dolore. Una storia di CasaPound*, Rizzoli, Milano.
- Herbut R. (2002), *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Ignazi P. (1992), *The Silent Counter-revolution: Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-wing Parties in Europe*, „European Journal of Political Research”, nr 22.
- Ignazi P. (1996), *The intellectual basis of right-wing anti-partyism*, „European Journal of Political Research”, nr 2.
- Jankiewicz J. (2007), *Nowa skrajna prawica w wybranych państwach Europy Zachodniej. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Mudde C. (1996), *Paradox of the Anti-party party: Insights from the Extreme Right*, „Party Politics”, vol. 2, nr 2.
- Mudde C. (2008), *The populist radical right: a pathological normalcy*, Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 3.07.2008, Malmo.
- Mudu P. (2004), *Resisting and Challenging Neoliberalism: The Development of Italian Social Centers*, „Antipode”, Editorial Board of Antipode, Oxford. Oficjalny program polityczny CasaPound Italia, <http://www.casapounditalia.org>.
- Poguntke T., Scarrow S. E. (1996), *The Politics of Anti-Party Sentiment: Introduction*, „European Journal of Political Research”, nr 29.
- Ruggiero V. (2000), *New social movements and the 'centri sociali' in Milan*, „The Sociological Review”, vol. 48, nr 2.
- Sani G., Segatti P. (2001), *Antiparty Politics and the Restructuring of the Italian Party System*, w: red. *Parties, Politics and Democracy in the New Southern Europe*, P. Nikiforos Diamandouros, R. Gunther, Johns Hopkins University Press, Baltimore–London.
- Schedler A. (1996), *Anti-political-establishment Parties*, „Party Politics”, vol. 2, nr 2.
- Taggart P. (1994), *Riding the Wave: New Populist Parties in Western Europe*, Paper presented at the Joint Sessions of the European Consortium for Political Research, Madrid.
- Torcal M., Gunther R., Ramon Montero J. (2001), *Anti-party sentiments in Southern Europe*, Estudio/Working Paper.
- Voerman G., Lucardie P. (1992), *The Extreme Right in the Netherlands: The Centrists and Their Radical Rivals*, „European Journal of Political Research”, nr 22.

Program and activity of CasaPound Italia in the context of Ryszard Herbut's anti-party model

Summary

CasaPound Italia, program and organizational model of which are examined in this article, is one of the most important extreme right-wing socio-political groups currently active in Italy. The aim of the paper is to present the program, organizational structure and principles of operation of CasaPound in terms of the anti-party model formulated by Ryszard Herbut. The theoretical background for the anti-party model's presentation is a result of a research on the conceptualization of the anti-partisanship's idea and

anti-party attitude (sentiments). Analysis of CasaPound's campaigns, promoted values, proposed slogans and methods of facing challenges leads to answer to a question of whether it is possible to use the Herbut's model to describe and systematize the organization's profile.

Key words: Italy, extreme right, anti-party model, CasaPound Italia, anti-party